

mélyen bevésődő benyomásai nem voltak olyan természetűek, hogy ez a naturalizmus korán önmagára ébredjen és öncélúvá váljék s ne csupán mint mellékes megnyilvánulás jusson kifejezésre, mint eszköz, mint nem eléggé becsült hang, mely azonban mégis kitört és eget kért. Munkácsy a romantikus érzelmi pátosz korában nőtt fel, amelyet kellemetlennek érez kissé és szabaddulni szeretne tőle. Belőle az intellektuális hamis pátosz erőtlen világába kerül, a müncheni iskolába. Ezért volt neki megváltás még Düsseldorfnak bármennyire kispolgáris jellegű természetességgereése is, amely egy-két lépést jelentett a szabadulás felé. Lényének legmélyebb hajlandóságai arra irányultak, hogy az őt körülvevő világ jellegzetességének elmélyedő, biztos szemű és kezű, szinte démonias erejű ábrázolója legyen, de a kor, a környezet és ennek intellektuális hajlandóságai arra csábították, hogy bámulatosan éles naturalizmusának segítségével más világokból öröklött schéma szerint építsen kompozíciókat.

Nem vonunk le semmit Munkácsy igazi nagyságából, ha ezzel a mult nyomdokait követő Munkácsyval, aki gyöngébb és erőtlenebb, azt a Munkácsyt állítjuk szembe, akiről előbb szoltunk, a tervek, a vázlatok, a tájképek, a csendéletek, a kevéssalagos helyzetképek festőjét. Hiszen a képzőművészetben a nagyság nincsen az alkotóerő külső megjelenési formáihoz kötve, hanem csak az alkotóerő mértékéhez. A naturalista felfogású művész lehet éppen akkora, sőt akár nagyobb is, mint az idealizáló, aki típusokban látja meg az örök emberit és nem az élet százezernyi esetlegességében. Az egyik mód éppen úgy hozzásegít az élet és a világ nagyságának megérzéséhez és megérettetéséhez, mint a másik, még ha egészen másképen is. S ha Munkácsynak az általa legmagasabbnak vélt törekvéseit nem koronázta az az eredmény, melyet remélt, ennek oka az volt, hogy egy akkor már elmúlóban álló világ szépségformáiba akarta beléönteni naturalista természetlátását, a régi pátoszt akarta kiformalni belőlük, holott a naturalizmusnak egészen más a pátosza és kifejtésének eszközei is

mások, mint a tér szép beosztásával, elvont típusokkal és a három alapszín ellenpontozásával alakító régi művészetnek.

De teljesen mellékes az, hogy mi nem sikerült Munkácsynak. Mert az a Munkácsy, aki megmarad, mindenképen nagy. Elképzelhetetlenül eleven erő van benne. Lázás mélyre-markoló erő, amely víziószerű megvilágításban állítja elének azt, amit az életből kiragad. Nem a hűvösen tapogatózó hideg és unalmas naturalisták közül való. Sőt ellenkezően. Eleven, lüktető élet vére fűt át nála mindent. Nemcsak a mozdulatot és a mozgást, amelynek legbiztosabb kezű, magával ragadó ábrázolója, de megfeszülő élet van belézárvá, még látszólagos nyugalmasságába is. Egy-egy bánatába süllyedt, nyomorúságos alakjának önmagabahulló, merev nyugodtsága mögül is az élet küzdelme zúg fel, tájképeinek nyugodt csöndje mögött a természet örök erőinek keringése rejtezik. Munkácsynál még a csendéletek sem álmódozva nyugvó formaábrándok, nem halk egybecsendülések. Bennük is egy lázas gyönyörrel élvező, érzékelési százezernyi finomságában tobzódo léleknek harsogó ujjongása tombol, amely kimondhatatlan mohósággal ölel magához mindent, amiben jellegzetesség nyilvánul.

Farkas Zoltán.

Zenei szemle.

Félszázados fennállását ünnepelte a *magy. kir. Zeneművészeti Főiskola*, amely annyi magyar alkotó és előadóművészt s oly sok kitűnő zenepedagógust nevelt. Közülük sokan nemcsak nálunk szereztek hírt és nevet, de tehetségükkel és tudásukkal az egész művelt világon ismertté és becsültté tették a magyar zenekultúrát.

Nagy ünnepünk volt az ország első zeneiskolájának ötvenéves jubileuma, amelyet díszléssel és előkelő hangversenyek sorozatával tettek emlékeztetéssé.

A díszülésen ott volt az államfő s az ország művészeti, társadalmi és politikai képviselője, valamint a fél Európa zenevilágának írásban vagy élőszóval tolmácsolott üdvözlölete.

Az ünnepi beszédekből az intézet történetének és kulturális jelentőségének plasztikus képe alakult ki.

— Két nagy magyar zenész, a két első igazgató, *Liszt* és *Erkel*, *mindjárt az alapításkor bevitte az iskolába a nagy művész bővös erejét*, amely a szellemi erő fennmaradásának törvénye szerint változatlanul hat tovább az időkön át — mondta magas szárnyalású megnyitóbeszédében gróf *Klebelsberg* Kúnó kultuszminiszter.

Mikor az intézet létesült, *Liszt* Ferenc grandiózus eredménye oktatva zenére a világot. A rendkívüli mesternek soha el nem múló érdeme, hogy hazafias lelkére hallgatva hazajött s itthon tanított, lelkesített és irányított. Tőlünk, a mi Zeneakadémiánkból vezényelte Európa zenekarát és adta meg a világzeneművészet fejlődésének tempóját. Gyönyörű gondolat volt a kultuszminisztertől, hogy a jubileumra *Liszt* szellemének örök emlékeként *Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola*-nak keresztelte el az intézetet.

A díszülésem még egy beszédet hallottunk, amelynek minden szavát meg kell jegyezze minden magyar ember. A világ legelső szónoka, gróf *Apponyi Albert* mondta:

„— 1873 február 8-án egy ifjú állott fel Magyarország képviselőházában szűzbeszédének elmondására. A beszéd tárgya az országos zenei főiskolának felállítása volt. Az akkori kormány már az előző évi költségvetésbe állított be erre a célra megfelelő tételt, de a pénzügyi bizottság azt mint felesleges luxuskiadást törölte. A kormány 1873-ban megújította kísérletét s a fiatal képviselő annak támogatása végett szólalt fel. A költségvetési tétel megszavaztatott; két évvel később az Országos Zeneakadémia tényleg felállított; most ünnepeljük félszázados fennállását és nagyszerű fejlődését. Az 1873. évi fiatal képviselő pedig, aki a Zeneakadémia felállítása érdekében mondta el első parlamenti beszédét, ma itt áll Önök előtt, mint öreg ember, aki a visszaemlékezésnek erejéből nyert küldetést arra, hogy ünnepi szózatul üdvözlje azt a nagyranőtt intézményt, melynek 50 év előtt bölcsőjénél állott.

— Zenei kultúra! Vajjon mit jelent ez? Talán csak az ártatlan élvezetek egyik forrását? Minden más

művészet — a költészet, a képzőművészetek — valamely konkrét tárgyat állít előnkbe. A zene magának az egységes világeszménynek egyenes kifejezője. A zenének számos legnagyobb, legigazibb megnyilvánulása azonban távol áll minden konkrét költészeti tárgytól; azok a halhatatlan szimfóniák, kvartettek és szonáták, amelyekből naponként ezek lelke rezdül meg, nem bírnak szavakban kifejezhető tartalommal; miért szólnak tehát hozzánk olyan benső erővel, miért idéznek elő olyan lelki hullámozást, melyet épp úgy nem lehet szavakba önteni, mint magának a műnek tartalmát? És vajjon minő ennek a behatásnak a természete vagy jelentősége? Tisztán múlt élvezet-e, vagy nyerünk-e belőle még valamit, ami állandó értéket vezet be életünkbe? ami az egyén és az egyének sokaságának a nemzeti lelki világában gazdagítja, erősíti, fölemeli? Mélységes meggyőződésem szerint: igen.

— Sokan a célt úgy formulázzák: magyar zenét kell teremteni. Helyes, de ennek egyetlen módja, ha magyar zenészt nevelünk. Bizonyos külsőségekkel, a szó mélyebb értelmében nem teremünk magyar zenét; ezek alkalmazása a maguk helyén igen előnyös és tetszetős lehet, de nem nélkülözhetetlen kellei a magyar zenének. Felhasználták őket idegen zeneszerzők is anélkül, hogy zenéjük ezzel magyarrá lett volna. Brahmsnak magyar táncai példának okáért, bár igen szépek, de épp oly hamisítatlan német jellegűek, amilyen német katona a porosz huszár atillájának dacára.

— Szerény keretekben indult meg az Országos Zeneakadémia, de már az első éveket *Liszt* Ferenc, *Erkel* Ferenc és *Volkmann* Róbert neveinek fénye ragyogta be. Mikor mindig több és több tanszak betöltése és a szervezet kérdéseinek végleges megoldása vált égetővé, *Verebi Vég*h János zenei tudása és szívós akaratára jött *Liszt* Ferenc lángelméjének segítségére; az ő nevéhez fűződik a nagy arányokhoz való közeledés néhez feladatának sikeres elvégzése. *Mihalovich* Ödön nagy zenei képessége, intranzigens erkölcsi komolysága és magas művészi ideálokhoz való törhetetlen hűsége segítették az Akadémiát a mai magaslatra.

— Mindezek a férfiak a kiváló ta-

nári karral együtt, mely őket támogatta, aranybetűkkel írták be nevéket a magyar kultúrtörténetbe. Midőn pedig róluk megemlékezünk, szeretettel és bizalommal üdvözljük munkájuk hivatott folytatóit, *Hubay Jenő* igazgatót, akinek neve fogalom és program Magyarországon és az egész művelt világ előtt.

— Végezetül pedig álljon itt még egy visszaemlékezés: Mikor 1873-ban a Zeneakadémia érdekében mondott beszédemet befejeztem, az a kiváló szerencse ért, hogy a haza bölese, *Deák Ferenc* hozzám jött első parlamenti felszólalásom sikeréhez gratulálni. Az „öreg úr” — amint akkor bizalmas körében neveztek — mellém ült és a következő megjegyzést tette: *„Nagyon jó érveid voltak, kedves öcsém, de a leg-erősebbet mégis kifejejtetted”* „Hogy-hogy?” mondtam csodálkozva, mire ő: *„Hát azt nem hoztad fel, hogy ebben az országban, ahol annyi a széthúzás, versengés, pártoskodás, valóban szükség van intézményre, amelyben harmóniát tanítsanak.”* Deák Ferenc ezt tréfásan mondotta ugyan, de én annyi esztendő után is nagyon komoly értelmet tulajdonítok e szavaknak. Legyen igenis nemzeti életünk hasonló a zeneihez; legyen benne céltudatos következetesség és egység elhatározásainkban; legyen e munkában erőteljes, férfias ritmusa a törhetetlen akarásnak; legyen ekkép a zene szent-háromsága; melódia, harmónia, ritmus, életteli szimbólum: *Magyarország feltámadásának szimbóluma!*“

Gróf Apponyi Albert ragyogó szavaiban benne van a Zeneakadémia egész múltjának méltatása és jövő élete. Meghatódva hallgattuk őt és a sors kivételes kedvezését láttuk szavai mögött. Nagy öröme lehet, hogy a magyar zene ügye, melyért a fiatal képviselő síkraszált, világhódító útján diadalmasan megy előre.

A három hangverseny díszes keretek közt folyt le. Az első este műsorát Liszt Ferenc „Szent Erzsébet legendája” című hatalmas oratóriuma foglalta le. A mester ezt a művet a történelmi nevezetességű Wartburg nyolcszáz éves fennállásának ünnepére írta s tárgyát Erzsébetnek, II. Endre királyunk

szentté avatott leányának életéből vette. A legenda tematikus anyaga liturgikus énekekből és magyar népdalok kinesekamrájából való. Első előadását fővárosunkban 1865 aug. 15-én maga Liszt vezényelte azon az ünnepélyen, melyet a Pest-budai Zenede huszonöt éves fennállására rendeztek. Erre az alkalomra Pest városa díszt öltött. Az ablakokból zászlókat lengetett a szél és az ifjak kalapját árvalányhaj díszítette. A Zenede tanári kara az intézetből zászlók alatt vonult a belvárosi templomba, majd mise után a Vigadóba, ahol kétezer ember várta az oratórium előadását. Liszt fekete talárban volt, a vállán palásstal. Egykorú rajzokból látjuk az emlékezetes előadást. A legenda mostani előadásának külsőségei is méltók volnának az ecsettel való megörökítésre. Hubay, a hegedű Liszt Ferencet, vezényel. Előtte az intézet nagyszerű zene- és énekkara. A páholyokban, erkélyeken és széksorokban az ország vezetői és előkelőségei. Hubayt kiváló dirigálásáért és a jubileumi ünnepségek körüli fáradhatatlan munkásságáért állva, hosszasan tapsolta a közönség.

A másnapi hangversenyt is Hubay vezényelte. A műsor a Főiskola régebbi igazgatóinak és tanárainak műveiből állott. Erkel, Koessler, Mihalovich, Volkmann, Szendy és Herzfeld szerzeményeit játszotta az intézeti zenekar, amelynek kiválóságát a velünk együtt ünneplő külföldi zenebírálok nem győzték dicsegni. A nagyértékű műsorból hódító faji magyarságával *Szendy Árpád* Greguss-díjjal kitüntetett „Helikoni szvit”-je és *Volkmann Róbert* világszerte ismert F-dur szerenádja vált ki.

A harmadik hangversenyt a Filharmóniai Társaság rendezte a jubiláló Főiskola tiszteletére — sajnos — nem magyar karmester vezénylete alatt. Radnai, Bartók, Weiner, Hubay, Siklós, Kodály és Dohnányi műveiből állott a műsor, amelyből *Hubay örökbecsű III. hegedűversenye (Zathureczky Ede)*, a mester egyik legkiválóbb volt tanítványa, nagyszerűen játszotta. *Siklós Albert* „Találkozás” című zenekari képe és főként *Dohnányi* zenekari szvitje emelkedett ki. A jubileumi ünnepségek alatt távollévő Dohnányi, a

Főiskola legnagyobb volt növénydeke, szellemében mégis közöttünk volt s szvitjével, grandiózus költőleke erejével, ő ragadta el a pálmát.

Molnár Imre dalénekes neve ismertebb, semhogy felfedezhetnök, de legutóbbi hangversenyével kapcsolatban írni kell róla, mert olyan magyar érték, amelyik nincs a maga helyén. Könyvtáros és tanár (de nem énektanár) a Nemzeti Zenedében és zenekritikus a „Magyarország”-nál. Mindezek helyett elsősorban énekpedagógiai tanszék illetné meg őt (akár a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán), mert ennyire *magyarul* soha senkit sem hallottam énekelni. Többször rámutattam, hogy művészeink némelyikének előadását a legmagasabb színvonalon felül szorosabban alig meghatározható magyar faji vonás díszíti (Hubay, Dohnányi, Szendy, Szemere, Takáts Mihály, Környei stb.) **Ez a tulajdonság emeli Molnár Imrét is magasra.** Kiváló stilszta és ezenfelül valami nemes magyar íz érzik előadásán. Ahogy szép baritonja magyar dalba fog — *egyedülvaló*. Mikor minden kíséret nélkül a Néprajzi Társaságban, a Petőfi-Társaságban, fehér asztal mellett, vagy a magyar dal kíséretéhez alkalmatlan módon, zongorával, énekel, előad, beszél, harsóg, suttog, búsong és pajkoskodik, — minden szívét megejt. Művészetének magyar zamatát iskolai tantárgyként kellene tanítani, hogy generációk nőhessenek fel előadásának szellemében.

A magyar népi muzsika kineseit mostanában serényen gyűjtjük. De azokat meg is kell eleveníteni. Ezt ma legjobban Molnár Imre tudja. És nemcsak előadja, hanem kutatja is az anyagot. Széles zenetörténeti tudással és ép magyar érzéssel számos gyöngyöt ásott már ki. Mostani hangversenyén eddig ismeretlen, XIX. század elejéről való nótáskönyvből hét olyan dalt adott elő, melyek mindegyike tanulmányra méltó. Nagyszerű magyar finomság, ötletesség, fantázia és melegség árad ezekből a diáknótáskönyv elnevezése szerinti „Pásztor dalok”-ból. Ki a szerzőjük? A hamisítatlan magyar lélek. Szövegükből egy néhány szemelvény:

Itt a tavasz s enyhében
Elolvad a hó és jég,
A víz kristály tükrében
Magát látja az ég.
Lanyha essők hullanak
Gyöngy gyanánt tsillám'anak
A szelíd levegőben,
A virágos mezőben.
Virágból szőtt ruháját
A rét már hímezi,
Az ezüst patak táját
Gyenge nád prémezi,
Míg az ég s föld mosolyog,
A kis Amor tébolyog
Az erdők éjjelében,
A lágy szellők mentében.

Erdőn, mezőn, vad pusztákon
Phillisem felkeresem,
Megállok a kősziklákön,
Kérem, hol van jegyesem.
Még csak lélegzettel bírok,
Zokogva utánad sírok,
De te, ó kegyetlen szív,
Gondolattal sem vagy hív.

Az Ida hegyén pongyolán öltözött szép
Junó elaludt a majorannák között,
Egy tsintalan zefir repes, ő szülötte,
Ha valaha kedvét, most, véle töltötte.
Lopva súgja a fülébe, mit kívánna,
Bólgat rá a sok ékes majoránna.

Milyen selymes szavak, mennyi gyöngédség, milyen érzelmi skála és mennyi ötlet. Nem népi zene. Műzene. Művészi „magyar chanson”. Ilyeneket is tudott a magyar szerző — régen. Formájuk: a szabad dalformának hangulati képletekből kombinált miniatűrje.

Ha értékben nem is éri el az Esterházy-nótáskönyv anyagát, de mindenestre becses magyar lelet. És nem zenei ereklye, hanem: élő muzsika.

Itt járt kitűnő zenekarával *Furtwängler Vilmos*, a berlini filharmónikusok világhírű karmestere. Richter, Mahler, Muck és Nikisch művészetének nagyszerű utódja. A reklámok, mint „a világ legnagyobb dirigense”-ről beszéltek róla. És nem egészen alaptalanul. Annak a százfejű instrumentumnak, melynek modern orchester a nyeve, mindenestre egyik legelső művésze. A zenekari effektusok oroszánerejű bajnoka. A hangszer-tömegek lehetőségeinek szinte félelmetes ura. Imponáló mester. Sas-zeme és acélkarja van. Tipikus germán lélek. Zenei erő, mélység és objektivitás. Nem

ötleteket kergető és mégis hatásos, nem hatásvadászó és mégis megszedítő. Idegfeszítő pianissimóit, fültépő fortissimóit, e két véglet közötti széleinek káprázatát és krescendóinak végtelenségig feszített iverit — nem lehet elfelejteni.

A Waldbauer-Kerpely vonósnégyes társaság most ünnepelte tizenöt éves fennállását. Nem jubileumi dátum, de számottevő forduló, mert a mai rohanó világban ritkaság, hogy egy művészegyetes, egy kvartett, célkitűzését, szellemét és hagyományait meg tudja tartani. Waldbauerék a klasszikus kamarazene mellett a magyar kamarazeneművészetnek ma is melegszívű pártfogói, művészetrajongók és hagyományuk a magyar zenekultúra színvonalának emelése s az egész világ előtt való elismergetése.

Ha igaz, hogy valamely város zenei kultúráját legjobban tükrözi: vonósnégyes-társulata, — akkor Budapest elég magas színvonalon áll.

Abban a lélekemelő ünnepség-sorozatban, melyet a *Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége* április folyamán rendezett, a Nemzeti Zenede ünnepi hangversennyel vett részt. A Zeneművészeti Főiskola nagytermében Bruckner Antal f-moll nagymiséjét adták elő. Nem volt szerencsés választás, mert magyar művészeti iskola magyar műsorral is ünnepelhette volna a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének sokáig emlékezetes nagyhatét. Az ünnepségen való résztvételt azonban jólesően láttuk.

Mindig ünnepnap, amelyen megszólal Beethoven *Kilencedik-szimfóniá*-ja. Kétszeres ünnep volt most, mert világhírű művészünk: *Dohnányi Ernő* vezényelte. A mester a napokban jött haza szokásos amerikai körútjáról s ha az újvilág és Anglia virágokkal hintette tele művésztűtját, mi magyar szívünk minden melegét öntöttük eléje. A szimfónia, melynél nagyobb felmagasztaltsággal teremtett művet nem ismer a művészettörténet, a hiteles Beethoven-magyarázó, Dohnányi felfogásában: örök élményünk marad.

Papp Viktor.

Színházi szemle.

A pár hónappal ezelőtti Madách-premiér után a Nemzeti Színház íme, egy Shakespeare-premiérral örvendeztette meg a közönséget. E darabok azonban csak Budapesten színpadi újdonságok, Kolozsvárott a nyolcvanas évek végén E. Kováts Gyula már mindkettőt színrehozta.

II. Richárd király Shakespeare úgynevezett királydrámáinak főgyengeségét — a szétterített és sok ágra szakadó cselekménysort — szerencsésen elkerüli. Meséje egységesebb és egy cél felé haladó. A darab főereje és főszépsége *II. Richárd* alakjának rajza. Shakespeare emberei közül egyike ez a legmodernebbeknek. E fiatal király lelkében van valami erős szenzibilitás és valami — a végső gyökerében — művészi ösztön, mely a mindenkorai hangulatot szinte gyönyörrel éli ki. Élményeit nyomban színes szavak köntösébe öltözteti és lelkének önkéntelen kitörései hamarosan tudatossá válva művészi formát keresnek maguknak. Fájdalmának átélését szándékosan fokozza, és sorsának balrafordulásában szinte önmagának publikumaként tetszeleg. De azért mégsem lehet teljesen színésznek tartani. Érzései állandóan a szándékos hangulat-csigázásnak és az őszinte, mély átélésnek borotvaéles találkozó vonalán lebegnek. Vannak pillanatok, amikor szinte önkínzó kéjjel gyötri magát, s vannak, amikor a saját fájdalomtól ihletett embernek legmélyebb lelki kincseit markolja fel színre. Amint az első csapások érik, nyomban „mesét akar mondani“ — persze szép, színes, romantikus mesét! — „királyok estiről“. Itt még a fájdalom csak öntetszelgő keserűség, mely „saját bánatával új játékok, könnyével tréfaversenyt“, — de mikor a koronáról Bolingbroke javára nyilvánosan lemond, akkor már kétségbeesése számára olyan hangokat talál, amik a végletes fájdalom egész lelki mélységét felfedik.

Országot, koronát neked hagyok,
Búm országát nem: itt király vagyok.

Íme, a nagy fájdalom igaz vonása, amikor a boldogtalan ember úgy érzi, hogy nincs más kincse többé, mint maga ez a fájdalom! Végeredményben — persze más lelki előzmények után — ehhez az állapothoz jut el Arany *Katalinjának* öreg Szünyogja is, amikor ezt kiáltja: